

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ**

КАБЕНОК ЮЛІЯ ВАЛЕРІЇВНА

УДК 347.736/.739

**ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ АРБІТРАЖНОГО УПРАВЛІННЯ
В ПРОЦЕДУРІ БАНКРУТСТВА В УКРАЇНІ**

Спеціальність 12.00.04 – господарське право,
господарсько-процесуальне право

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Київ – 2018

Дисертація є кваліфікаційною науковою працею на правах рукопису.

Робота виконана в Інституті економіко-правових досліджень Національної академії наук України (м. Київ).

Науковий керівник – доктор юридичних наук, професор
Поляков Борис Мусійович,
Київський апеляційний господарський суд,
суддя (м. Київ).

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України
Подцерковний Олег Петрович,
Національний університет «Одеська
юридична академія» МОН України,
завідувач кафедри господарського
права і процесу (м. Одеса);

кандидат юридичних наук, доцент
Селіванова Ірина Анатоліївна,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого МОН України,
доцент кафедри господарського права (м. Харків).

Захист відбудеться **«8» лютого 2019 року о 10 годині** на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 11.170.02 в Інституті економіко-правових досліджень НАН України за адресою: 01032, м. Київ, бульвар Тараса Шевченка, 60.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці за адресою: 01032, м. Київ, бульвар Тараса Шевченка, 60, к. 202.

Автореферат розісланий **«4» січня 2019 року**.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

Н.О. Герасименко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Актуальність теми дослідження обумовлена значенням законодавства про банкрутство для належного функціонування ринкової економіки. Фінансове оздоровлення господарських організацій, неспроможних виконати свої грошові зобов'язання, уникнення їх ліквідації забезпечує стабільність економічного середовища в державі. У цьому контексті важливу роль відіграє здійснення ефективного управління боржником в процедурі банкрутства.

Основним нормативно-правовим актом, який регулює відносини неспроможності (банкрутства) є Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» від 14 травня 1992 року № 2343-ХІІ (далі – Закон про банкрутство). Поряд з цим, інститут арбітражного управління, якому виділено найголовнішу роль у взаємодії між боржником та кредиторами з метою відновлення платоспроможності боржника, недостатньо регламентований діючим Законом про банкрутство, що негативно позначається на правозастосовній практиці в цілому та відновленні платоспроможності зокрема.

У вітчизняній правовій науці зосереджувалась увага на дослідженні проблематики правового регулювання відносин неспроможності, окремих аспектах процедури банкрутства, питанні відновлення платоспроможності боржника, учасниках процедури банкрутства. Такі дослідження відобразилися у працях науковців, з-поміж яких варто виокремити теоретичні здобутки: Г.В. Астаніна, Р.Г. Афанасьєва, О.М. Бірюкова, О.А. Бурбело, І.А. Бутирської, А.А. Бутирського, І.О. Вечірка, Л.І. Грабован, Б.М. Грека, В.В. Джуня, С.В. Мінковського, Б.М. Полякова, П.Д. Пригузи, В.В. Раздивілюк, О.О. Степанова, Л.Г. Талана, М.І. Тітова та інших. Частково стосується питання арбітражного управління, а саме суб'єкта його здійснення, дисертація Я.Г. Рябцевої, захищена у 2006 році, що присвячена дослідженню правового статусу арбітражного керуючого. Проте з набранням чинності нової редакції Закону про банкрутство, докорінно змінився статус арбітражного керуючого, правова регламентація його діяльності, а також зазнали змін положення щодо юридичної відповідальності останнього. Разом з тим, у дослідженнях вітчизняних науковців достатньо уваги інституту арбітражного управління в процедурі банкрутства приділено не було. Вказане підтверджує актуальність та доцільність проведення комплексного теоретичного і практичного дослідження з метою формування цілісного наукового підходу до розуміння арбітражного управління боржником у період його неплатоспроможності в процедурі банкрутства.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертаційна робота виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт Інституту економіко-правових досліджень НАН України у межах теми «Модернізація господарського законодавства як передумова сталого розвитку України» (ДР № 0117U002308), де автором проведено дослідження правового

регулювання арбітражного управління у процедурі банкрутства та зроблено відповідні пропозиції щодо вдосконалення законодавства.

Мета і завдання дослідження. *Метою* дисертаційного дослідження є розробка теоретичних засад правового регулювання арбітражного управління у процедурі банкрутства, підготовка пропозицій і рекомендацій щодо вдосконалення національного законодавства в частині здійснення арбітражного управління.

Для досягнення зазначеної мети, було визначено такі *завдання*:

- виявити основні тенденції історичного розвитку ідей управління майном боржника у процедурах банкрутства;
- надати теоретично обгрунтоване визначення арбітражного управління;
- з'ясувати особливості арбітражного управління;
- обгрунтувати інститут арбітражного управління в межах підгалузі права неспроможності (банкрутства);
- дослідити відносини арбітражного управління, визначити їх види;
- розкрити функції та принципи арбітражного управління;
- виявити та уточнити критерії оцінки ефективності арбітражного управління в процедурі банкрутства;
- з'ясувати особливості здійснення арбітражного управління в окремих судових процедурах;
- виявити особливості здійснення управління боржником в процедурі банкрутства у зарубіжних країнах;
- з'ясувати склад і повноваження суб'єктів, що здійснюють контроль у сфері арбітражного управління;
- визначити умови притягнення до юридичної відповідальності арбітражного керуючого.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у сфері відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом.

Предметом дослідження є правове регулювання арбітражного управління в процедурі банкрутства в Україні.

Методи дослідження. У ході дослідження, з метою досягнення поставленої мети та розв'язання зазначених завдань, методологічною основою стали загальнонаукові та спеціальні методи пізнання. Зокрема: історичний, системно-структурний, діалектичний, формально-логічний, порівняльно-правовий методи.

За допомоги *історичного* методу було проаналізовано передумови виникнення та розвитку арбітражного управління (п. 1.1); *системно-структурний* метод використовувався при дослідженні правової природи арбітражного управління, визначення його як інституту права неспроможності, меж арбітражного управління в судовій процедурі розпорядження майном (п. 1.2). *Формально-логічний* метод застосовувався при визначенні дефініції «арбітражне управління» та правовідносин у цій сфері, функціонального призначення арбітражного управління, його етапів та принципів та оцінки

ефективності здійснення (п.п. 1.3, 1.4). У ході дослідження особливостей арбітражного управління боржником у судових процедурах, суб'єктів, що здійснюють контроль за здійсненням арбітражного управління в процедурі банкрутства, практики вирішення спорів, що виникають при здійсненні арбітражного управління, використовувався метод *системного аналізу* (п.п. 2.1–2.3, 3.1, 3.2). *Порівняльно-правовий* метод пізнання було використано при дослідженні зарубіжного досвіду в сфері управління боржником у процедурі банкрутства (п. 2.4). Для правових засад притягнення арбітражного керуючого до юридичної відповідальності використовувався *діалектичний* метод пізнання (п. 3.3).

Теоретичним підґрунтям положень та висновків, сформульованих у роботі, стали наукові праці провідних українських та зарубіжних вчених.

У процесі дослідження особливу увагу приділено працям учених-правознавців дореволюційного періоду, які досліджували конкурсний процес, зокрема: А.Х. Гольмстена, К.І. Малишева, В.І. Сергєєвича, М.І. Тютрюмова, Г.Ф. Шершеневича.

При розробці теоретичних положень, окрім вищезазначених вчених, автором використовувалися здобутки таких науковців сучасності у галузях теорії права, господарського та господарського процесуального права, як С.С. Алексєєва, К.В. Басіна, О.А. Беяневич, Р.А. Джабраїлова, В.К. Мамотова, О.П. Подцерковного, А.О. Селіванова, О.Ф. Скакун, Г.К. Таля, Ю.В. Тая, М.В. Телюкіної, В.А. Устименка, Г.Б. Юна та інших.

Нормативну основу склали нормативно-правові акти України, а також деяких зарубіжних країн (Бельгії, Канади, Нідерландів, Норвегії, США, Фінляндії).

Емпіричну основу наукового дослідження склали матеріали судової практики у справі про банкрутство різних судових інстанцій, позиції Верховного Суду України та Верховного Суду.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у тому, що на основі комплексного дослідження теоретичних засад інституту арбітражного управління у процедурі банкрутства підготовлено нові теоретико-практичні положення та рекомендації щодо вдосконалення національного законодавства у частині правової регламентації здійснення арбітражного управління.

Наукова новизна результатів дослідження полягає у наступному.

Уперше:

– обґрунтовано поняття арбітражного управління: у широкому значенні – це передбачений нормами права специфічний вид управління, що являє собою діяльність суб'єкта зі спеціальним статусом на тимчасовій основі у межах процедури банкрутства, з метою відновлення платоспроможності боржника із застосуванням спеціальних заходів або здійснення реалізації майна банкрута у ліквідаційній процедурі з метою погашення вимог кредиторів; у вузькому – як регламентовану законодавством про банкрутство незалежну професійну діяльність чітко визначеного суб'єкта, на якого законом та судом покладені повноваження щодо здійснення управління боржником в

межах справи про банкрутство, за виконання яких він отримує певну винагороду та несе передбачену законом відповідальність;

- виокремлено ознаки відносин арбітражного управління: тимчасовий характер; виникають у межах процедури банкрутства; виникають між арбітражним керуючим з одного боку та господарським судом, кредиторами, боржником, державним органом з питань банкрутства, працівниками боржника з іншого; носять комплексний характер; припиняються у зв'язку із закриттям провадження у справі про банкрутство;

- аргументовано зупинення проваджень у справах про банкрутство щодо боржників, які знаходяться на тимчасово окупованих територіях України, до яких неможливо застосовувати арбітражне управління, з метою охорони інтересів власників майна, кредиторів та арбітражних керуючих;

- запропоновано створити «Єдиний реєстр боржників, щодо яких зупинено провадження у справі про банкрутство», з покладенням повноважень щодо створення та ведення такого реєстру на державний орган з питань банкрутства;

- запропоновано визначити модель арбітражного управління як сукупність заходів, які застосовуються до боржника суб'єктом зі спеціальним статусом (арбітражним керуючим) з дотриманням принципів арбітражного управління, що характеризуються гнучкістю і спрямовані на досягнення чітко визначеної мети;

удосконалено:

- теоретичні засади інституту арбітражного управління, а саме уточнено, що предметом правового регулювання цього інституту є відносини, які виникають у процедурі банкрутства з приводу здійснення управління боржником у судових процедурах спеціальним суб'єктом (арбітражним керуючим);

- положення щодо розмежування арбітражного управління та антикризового управління з уточненням того, що арбітражне управління може здійснюватися спеціально визначеним суб'єктом із особливим статусом виключно в межах справи про банкрутство;

- поняття правовідносин арбітражного управління шляхом визначення їх як відносин, які виникають у зв'язку із управлінням боржником, щодо якого порушена справа про банкрутство, яке здійснюється спеціально уповноваженим на це господарським судом суб'єктом, що має відповідний правовий статус арбітражного керуючого;

- види правовідносин, в які вступає арбітражний керуючий шляхом поділу на такі як: передують виникненню арбітражного управління (пов'язані з набуттям статусу арбітражного керуючого; проміжні – складаються між господарським судом і арбітражним керуючим щодо надання останнім згоди на своє призначення у справі про банкрутство); власне арбітражного управління; виникають внаслідок здійснення арбітражного управління;

- правовідносини арбітражного управління шляхом виокремлення їх видів: організаційні – виникають з моменту відкриття провадження у справі

щодо розгляду вимог кредиторів та повідомлення про результати їх розгляду, формування реєстру вимог кредиторів, повідомлення усіх сторін про дату і час попереднього засідання, здійснення аналізу фінансово-господарської діяльності боржника, проведення інвентаризації, тощо; координаційні – виникають при виконанні своїх повноважень арбітражним керуючим щодо управління справами боржника і прийняття відповідних управлінських рішень незалежно від введеної судової процедури; контрольні – виникають у зв'язку зі здійсненням контролю за діяльністю арбітражного керуючого з боку господарського суду, комітету кредиторів, державного органу з питань банкрутства, саморегульованої організації;

– підходи до розуміння правового статусу арбітражного керуючого шляхом відмежування арбітражного управління від корпоративного управління з вказівкою на обов'язкову наявність спеціального статусу, особливості порядку призначення та відповідальності арбітражного керуючого;

– принципи арбітражного управління шляхом виокремлення: узгодженості управління з цілями боржника; правдивості і об'єктивності; цілеспрямованості; кваліфікованого здійснення арбітражного управління; неупередженості; активної поведінки арбітражного керуючого;

– етапи здійснення арбітражного управління шляхом поділу їх на: організаційний, аналітичний, стратегічний, реалізації поставлених цілей і завдань та завершальний;

– положення щодо юридичної відповідальності в сфері банкрутства шляхом криміналізації діянь за статтями, що передбачають відповідальність засновників (учасників) та службових осіб боржника за фіктивне банкрутство, приховування стійкої фінансової неспроможності, незаконні дії у разі банкрутства;

дістали подальшого розвитку положення щодо:

– основних тенденцій історичного розвитку ідей управління майном боржника з виокремленням наступних: ототожнення боржника із самим боргом; розподіл майна між кредиторами без створення спеціального органу; здійснення управління судом або уповноваженою від суду особою; зародження органів конкурсного управління; чітке розмежування конкурсного та арбітражного управління з призначенням спеціального кваліфікованого суб'єкта;

– контролю за діяльністю арбітражного керуючого з боку державного органу з питань банкрутства та комітету кредиторів, зокрема уточнено, що державний орган з питань банкрутства здійснює такий контроль на постійній основі, порівняно з контролем комітету кредиторів, який носить тимчасовий контроль і здійснюється винятково в межах справи про банкрутство;

– наділення господарського суду, який розглядає справу про банкрутство, повноваженнями щодо вирішення питань про притягнення арбітражного керуючого до дисциплінарної та цивільно-правової відповідальності;

– строку ліквідаційної процедури, а саме того, що при визначенні строку цієї процедури варто зважати на: по-перше, наявність майна банкрута; по-друге, організаційно-правову форму банкрута та форму власності останнього, залежно від чого визначити три види строків: шість, дванадцять та вісімнадцять місяців;

– призначення декількох арбітражних керуючих для покращення ефективності здійснення управління боржником за умови чіткої регламентації оплати винагороди та відповідальності таких керуючих.

Практичне значення отриманих результатів полягає у розробці теоретичних положень інституту арбітражного управління в процедурі банкрутства; можливості використання напрацювань та висновків дисертаційної роботи у процесі законотворчої діяльності з метою удосконалення законодавства про банкрутство; правозастосовній практиці – результати дослідження можуть бути використані господарськими судами, арбітражними керуючими, представниками кредиторів та боржника, іншими учасниками справи про банкрутство. Висновки дисертаційної роботи можуть використовуватись у науково-дослідній роботі при подальших дослідженнях права неспроможності, інституту арбітражного управління, правового статусу арбітражного керуючого; навчальному процесі – при викладанні дисциплін «Господарське право», «Право неспроможності (банкрутства)» та інших господарсько-правових дисциплін, а також може викладатись як окрема дисципліна «Арбітражне управління боржником в процедурі банкрутства». Положення дисертаційної роботи можуть використовуватись при підготовці підручників, посібників та методичних матеріалів.

Пропозиції використані у правотворчій діяльності Вищого господарського суду України в частині теоретичних та практичних напрацювань щодо правового регулювання інституту арбітражного управління в частині дослідження повноважень Державного органу з питань банкрутства при підготовці Інформаційного листа Вищого господарського суду України «Про Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (у редакції від 22.12.2011 № 4212-VI)» від 28.03.2013 № 01-06/606/2013 (довідка від 21.11.2017 р. № 13-52/1664/17). Положення дисертаційного дослідження, що стосуються порядку відбору кандидатів на призначення арбітражного керуючого у справі про банкрутство, повноважень Державного органу з питань банкрутства і господарських судів в цій частині, були використані Вищим господарським судом України при затвердженні постанови Пленуму Вищого господарського суду України від 14.07.2016 № 8 «Про затвердження нової редакції Положення про автоматизовану систему з відбору кандидатів на призначення арбітражного керуючого у справах про банкрутство» (довідка від 21.11.2017 р. № 13-52/1664/17). Положення дисертації щодо правової природи арбітражного управління боржником в окремих судових процедурах у процедурі банкрутства, а також розмежування повноважень арбітражного керуючого та органів управління боржника мають практичну цінність та використовуються

у роботі Адвокатського об'єднання «АЙ ЕМ ДЖІ ПАРТНЕРС» (довідка від 20.04.2018 р.). Підготовлені висновки у межах проведеного дисертаційного дослідження в частині юридичної відповідальності арбітражного керуючого використовуються у діяльності Товариства з обмеженою відповідальністю «Прімум Верітас» (довідка від 24.04.2018 р.).

Особистий внесок здобувача. Наукові результати дисертаційного дослідження одержано автором особисто, а сформовані у роботі висновки, положення та пропозиції побудовані на основі аналізу вітчизняних та зарубіжних наукових та нормативно-правових джерел, судової практики. Всі опубліковані праці належать автору особисто.

Апробація матеріалів дисертації. Основні результати дослідження доповідалися та обговорювалися на: XIII Всеукраїнській науково-практичній конференції «Законодавство України: проблеми та перспективи розвитку» (Київ, 2012); V Міжнародній науково-практичній конференції з питань неспроможності (банкрутства) (Львів, 2013); VI Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні проблеми правової системи України» (Київ, 2014); VII Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні проблеми правової системи України» (Київ, 2015); VIII Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні проблеми правової системи України» (Київ, 2016); II Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні» (Чернівці, 2018).

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження викладені у 16 наукових працях, з яких сім статей у фахових наукових виданнях України та одна стаття в науковому періодичному виданні іншої держави, шість тез доповідей за результатами конференцій, дві статті у інших виданнях.

Структура та обсяг дисертації обумовлені метою та завданнями дослідження. Робота складається з анотації, вступу, трьох розділів, які містять одинадцять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації – 242 сторінки, з них основного тексту – 187 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

Розділ 1 «Теоретико-правові засади здійснення арбітражного управління в процедурі банкрутства» складається з чотирьох підрозділів, у яких досліджено історичний розвиток управління боржником у період його неплатоспроможності та його правової регламентації, надано дефініцію арбітражного управління, виявлено правову природу арбітражного управління, його функціональне призначення та принципи, обґрунтовано інститут арбітражного управління як складової права неспроможності (банкрутства), а також проведено аналіз оцінки ефективності арбітражного управління в процедурі банкрутства.

У підрозділі 1.1 «Історичні передумови виникнення та розвитку арбітражного управління» досліджується зародження праобразу арбітражного

керуючого. Аналізуються підходи до порядку призначення керуючого майном боржника у різні історичні періоди (Стародавній Рим з V ст. до н.е., середньовічна Італія XIII ст., Німеччина XIII – XIX ст.ст., Франція XVI – XIX ст.ст., Англія XVI – XIX ст.ст., США XIX ст., царська Росія XVIII – XIX ст.ст., СРСР XX ст., сучасний період з 1992 р. по наш час). Виявлено наступні основні тенденції розвитку ідей управління майном боржника: ототожнення боржника із самим боргом; розподіл майна між кредиторами без створення спеціального органу; здійснення управління судом або уповноваженою від суду особою; зародження органів конкурсного управління; чітке розмежування конкурсного та арбітражного управління з призначенням спеціального кваліфікованого суб'єкта. Проведено аналіз стану реформування законодавства про банкрутство на сучасному етапі.

У підрозділі 1.2 «Правова природа арбітражного управління в процедурі банкрутства» обґрунтовано, що інститут арбітражного управління є комплексним інститутом, який включає норми господарського, адміністративного та трудового права і є складовою права неспроможності (банкрутства).

Аргументовано, що арбітражне управління можна розглядати як у широкому, так і у вузькому значеннях. Відмежовано арбітражне управління від антикризового управління з визначенням їх спільних та відмінних рис. Серед спільних рис виокремлено: введення у зв'язку з виникненням фінансової кризи господарської організації; наявність стратегії та певного інструментарію для подолання кризових явищ; здійснення суб'єктами, які володіють спеціальними знаннями та навичками. Поряд з цим, обґрунтовано відмітні особливості арбітражного управління, а саме: наявність власної системи нормативно-правових актів, що регулюють відносини у сфері арбітражного управління; арбітражне управління вводиться ухвалою господарського суду про відкриття провадження у справі про банкрутство та не може здійснюватися поза межами процедури банкрутства; тимчасовий характер здійснення; суб'єктивний склад арбітражного управління – призначається спеціальний суб'єкт – арбітражний керуючий; органи контролю за діяльністю арбітражного керуючого (господарський суд, у провадженні якого знаходиться відповідна справа про банкрутство, комітет кредиторів боржника, державний орган з питань банкрутства, саморегулівна організація). Аргументовано, що арбітражне управління є вужчим порівняно з антикризовим.

Запропоновано визначити правовідносини арбітражного управління як відносини, які виникають у зв'язку із управлінням боржником у межах справи про банкрутство, що здійснюється спеціально уповноваженим на це господарським судом суб'єктом, який має відповідний правовий статус арбітражного керуючого. Зазначається, що до складу правовідносин інституту арбітражного управління входять специфічні відносини, які складаються, тривають та припиняються щодо управління боржником в межах процедури банкрутства на підставі спеціальних нормативно-правових актів. Визначено

момент виникнення (призначення господарським судом розпорядника майна ухвалою про відкриття провадження у справі про банкрутство) та припинення (закриття провадження у справі про банкрутство у зв'язку з затвердженням звіту керуючого санацією або ліквідатора, мирової угоди або боржник виконав усі зобов'язання перед кредиторами) відносин арбітражного управління.

Правовідносини, у які вступає арбітражний керуючий у справі про банкрутство, пропонується виділити у наступні групи: передують виникненню арбітражного управління (пов'язані із набуттям статусу арбітражного керуючого; проміжні – складаються між господарським судом і арбітражним керуючим щодо надання останнім згоди на своє призначення у справі про банкрутство); власне відносини арбітражного управління; виникають як наслідок здійснення арбітражного управління.

Правовідносини арбітражного управління, за їх характером, розділено на наступні види: організаційні, координаційні та контрольні. Проведено розмежування правовідносин арбітражного управління з цивільними, трудовими та адміністративними.

У підрозділі 1.3 «Функціональне призначення та принципи арбітражного управління» виділяються наступні функції арбітражного управління в процедурі банкрутства: організаційну, методологічну, аналітичну, прогностичну та функцію планування. Запропоновано принципи арбітражного управління, такі як: узгодженості управління з цілями боржника, правдивості і об'єктивності, цілеспрямованості, кваліфікованого здійснення арбітражного управління, неупередженості, активної поведінки арбітражного керуючого.

Виокремлено етапи арбітражного управління: організаційний, аналітичний стратегічний, виконання поставлених цілей і завдань та завершальний.

У підрозділі 1.4 «Основні засади ефективності арбітражного управління в процедурі банкрутства» проводиться аналіз ефективності арбітражного управління. Розширено систему критеріїв оцінки ефективності арбітражного управління. Запропоновано визначення моделі арбітражного управління.

Робиться пропозиція зупиняти провадження у справі про банкрутство щодо боржників, які знаходяться на тимчасово окупованих територіях України і щодо яких неможливо здійснювати арбітражне управління з метою захисту інтересів боржників, власників майна, кредиторів та арбітражних керуючих. Наголошується на необхідності запровадження «Єдиного реєстру боржників, щодо яких зупинено провадження у справі про банкрутство».

Розділ 2 «Правове регулювання арбітражного управління в окремих судових процедурах» складається з чотирьох підрозділів, у яких досліджено здійснення арбітражного управління у процедурі розпорядження майном, надано характеристику арбітражного управління в процедурі санації, розглянуто арбітражне управління в ліквідаційній процедурі, проаналізовано зарубіжний досвід щодо управління боржником у процедурі банкрутства.

У підрозділі 2.1 «Здійснення арбітражного управління в процедурі розпорядження майном боржника» визначено, що у процедурі розпорядження майном розпорядник майна здійснює нагляд за діяльністю керівника боржника з метою збереження майна боржника, а не нагляд за господарською діяльністю останнього.

Виокремлено наступні завдання арбітражного управління в межах процедури розпорядження майном: виявлення причин виникнення кризи неплатежів; аналіз фінансового стану боржника; розробка заходів щодо відновлення платоспроможності; вжиття заходів щодо виявлення та збереження майна боржника; виявлення кредиторів; розгляд заяв, поданих кредиторами, про грошові вимоги до боржника; складання, затвердження та ведення реєстру грошових вимог; скликання зборів кредиторів та участь в них з правом дорадчого голосу.

Аргументується надання безкоштовного доступу арбітражному керуючому до інформації, що міститься в Державному реєстрі речових прав та їх обтяжень і Державному реєстрі обтяжень рухомого майна з метою досягнення більшої самостійності суб'єкта здійснення арбітражного управління, полегшення та прискорення здійснення ним своїх повноважень у процедурі банкрутства, а також з метою зменшення витрат, що пов'язані з провадженням у справі про банкрутство.

У підрозділі 2.2 «Характеристика арбітражного управління в процедурі санації» досліджується здійснення арбітражного управління у вказаній судовій процедурі.

Аргументовано, що у процедурі санації її мета та основна мета арбітражного управління збігаються – відновлення платоспроможності боржника. Обґрунтовано, що перелік заходів відновлення платоспроможності боржника, які передбачені Законом про банкрутство, не є вичерпним, а тому й інструменти арбітражного управління у цій процедурі ними не обмежуються.

Аналізуються новели Закону про банкрутство щодо скорочення строків процедур. Наголошується, що у разі можливості відновлення платоспроможності у коротші строки, то відповідно і арбітражне управління буде тривати необхідний для цього строк.

У підрозділі 2.3 «Здійснення арбітражного управління в ліквідаційній процедурі» проводиться аналіз арбітражного управління та порядку його здійснення при ліквідації боржника. Визначається, що прямий та основний обов'язок ліквідатора – це забезпечення задоволення вимог кредиторів. Досліджується порядок продажу майна боржника та дії ліквідатора у такому випадку. Наголошено на тому, що негативно позначається на проведенні арбітражного управління в ліквідаційній процедурі тривалість її строку у дванадцять місяців без можливості його продовження.

Робиться пропозиція, що при визначенні строку ліквідаційної процедури необхідно брати до уваги: по-перше, наявність майна банкрута та, по-друге, організаційно-правову форму банкрута та форму власності останнього, залежно від чого визначити три види строків: шість місяців – якщо наявність

майна не встановлено, дебіторська заборгованість відсутня; дванадцять місяців – у випадку наявності дебіторської заборгованості та невеликих об'єктів у власності банкрута; у випадку відсутності майна; для малих та середніх підприємств (за ст. 63 ГК); господарських організацій з будь-якою організаційно-правовою формою, окрім акціонерних товариств; форма власності – приватна; вісімнадцять місяців – для банкрутів, на балансі яких є майно, існує потреба у вчиненні дій з метою повернення іншої частини майна з володіння третіх осіб; обов'язково для великих підприємств (за ст. 63 ГК); для акціонерних товариств; для державних підприємств.

У підрозділі 2.4 «Зарубіжний досвід у сфері управління боржником в процедурі банкрутства» досліджується правове регулювання і порядок управління боржником в процедурі банкрутства на прикладі Бельгії, Канади, Нідерландів, Норвегії, США, Фінляндії.

Встановлено, що суд, як орган, що здійснює безпосередній розгляд справ про банкрутство, зберігає за собою функції контролю та нагляду. Наголошується, що законодавством досліджуваних країн надана можливість зберігати діючу господарську організацію шляхом застосування реорганізаційних процедур. У такому випадку, керівні органи боржника можуть продовжувати виконувати свої обов'язки. У випадку ліквідації, майно банкрута переходить в довірче управління до спеціально призначеного суб'єкта (довірчого керуючого, адміністратора, трасті). Підкреслюється, що вирішення проблеми неплатоспроможності боржника не залежить від моделі законодавства про банкрутство. Наголошується на доцільності використання зарубіжного досвіду за таким напрямком як призначення декількох арбітражних керуючих. Констатується, що з метою покращення ефективності здійснення арбітражного управління, використання такого досвіду в Україні можливе за умови чіткої регламентації відповідальності кожного з призначених арбітражних керуючих, а також порядку сплати їм винагороди.

Розділ 3 «Державна політика у сфері арбітражного управління в процедурі банкрутства в Україні» складається з трьох підрозділів, у яких здійснено загальну характеристику суб'єктів державного управління в сфері арбітражного управління, досліджено склад та повноваження основних контролюючих суб'єктів за здійсненням арбітражного управління в процедурі банкрутства, розкриваються та аналізуються засади притягнення до юридичної відповідальності арбітражних керуючих в Україні.

У підрозділі 3.1 «Загальна характеристика суб'єктів, що здійснюють державне управління у сфері арбітражного управління в процедурі банкрутства» досліджено статус та повноваження суб'єктів, на яких державою покладено управлінські повноваження.

Констатовано, що державна політика у сфері арбітражного управління розкривається через вплив на учасників конкретних відносин шляхом делегування управлінсько-владних повноважень державним органам для здійснення адміністрування та шляхом реалізації державою функції

нормотворення, що забезпечує відповідний рівень нормативно-правового регулювання таких відносин.

Обґрунтовано, що при виконанні своїх повноважень арбітражний керуючий не виступає представником Міністерства юстиції України у процедурі банкрутства, а арбітражне управління не є видом державного управління.

У підрозділі 3.2 «Склад та повноваження основних контролюючих суб'єктів за здійсненням арбітражного управління в процедурі банкрутства» розкривається склад основних суб'єктів, що здійснюють контроль за арбітражним управлінням та їх повноваження у цій сфері.

Обґрунтовується, що арбітражне управління носить тимчасовий характер, оскільки здійснюється виключно в межах провадження справи про банкрутство, контроль за діяльністю арбітражного керуючого в певних випадках здійснюється на постійній основі (державний орган з питань банкрутства). На підставі аналізу норм Закону про банкрутство досліджено суб'єкти контролю за діяльністю арбітражного керуючого – господарський суд, комітет кредиторів, державний орган з питань банкрутства, саморегульвні організації.

Запропоновано надати комітету кредиторів право звертатися до суду, який розглядає справу про банкрутство, щодо притягнення недобросовісного арбітражного керуючого до відповідальності одночасно з поданням відповідного клопотання про його усунення. Обґрунтовується участь саморегульвної організації при здійсненні контролю з боку держави, зокрема при проведенні планових або позапланових перевірок.

У підрозділі 3.3 «Правові засади притягнення до юридичної відповідальності арбітражних керуючих в Україні», досліджено підстави притягнення арбітражного керуючого до цивільно-правової, дисциплінарної, адміністративної та кримінальної відповідальності. Підкреслюється, що «грубе порушення» арбітражним керуючим законодавства під час виконання повноважень, що призвело до грубого порушення прав та законних інтересів боржника та (або) кредиторів боржника (банкрута), є оціночним поняттям, що може приводити до зловживань з боку контролюючого органу.

Наголошується на колізії норм Закону про банкрутство та Закону України «Про страхування» в частині того, що Закон про банкрутство визначає страхування професійних ризиків арбітражного керуючого обов'язковим, проте Закон України «Про страхування» регламентує це як один із видів добровільного страхування. Висловлюється пропозиція, що встановлення такого обов'язку страхування доцільно покласти на арбітражних керуючих, яких господарський суд уже призначив у певній справі про банкрутство на здійснення арбітражного управління з обов'язковим наданням суду копії такого договору.

Обґрунтовується здійснення криміналізації діянь за статтями, що передбачають відповідальність засновників (учасників) та службових осіб боржника за фіктивне банкрутство, приховування стійкої фінансової неспроможності, незаконні дії у разі банкрутства.

ВИСНОВКИ

У дисертації запропоновано теоретичне узагальнення і запропонувати вирішення наукового завдання щодо теоретичного обґрунтування правового регулювання арбітражного управління у процедурі банкрутства та підготовки на цій основі пропозицій щодо вдосконалення національного законодавства. Проведене дослідження дозволило отримати такі основні результати:

1. Виокремлено основні тенденції розвитку ідей управління майном боржника, а саме: ототожнення боржника із самим боргом; розподіл майна між кредиторами без створення спеціального органу; здійснення управління судом або уповноваженою від суду особою; зародження органів конкурсного управління; чітке розмежування конкурсного та арбітражного управління з призначенням спеціального кваліфікованого суб'єкта.

2. Обґрунтовано, що арбітражне управління є складним багатоаспектним явищем, яке можна розглядати як у широкому, так і у вузькому значеннях: у широкому – це передбачений нормами права специфічний вид управління, що являє собою діяльність суб'єкта зі спеціальним статусом на тимчасовій основі в межах процедури банкрутства з метою відновлення платоспроможності боржника із застосуванням спеціальних заходів або здійснення реалізації майна банкрута у ліквідаційній процедурі з метою погашення вимог кредиторів; у вузькому – як регламентовану законодавством про банкрутство незалежну професійну діяльність чітко визначеного суб'єкта, на якого законом та судом покладені повноваження щодо здійснення управління боржником у межах справи про банкрутство, за виконання яких він отримує певну винагороду та несе передбачену відповідальність.

3. Виявлено особливості арбітражного управління: його здійснення у процедурі банкрутства регулюється спеціальним нормативно-правовим актом; вводиться винятково рішенням господарського суду та не може бути введене поза межами справи про банкрутство; спрямовується на відновлення платоспроможності боржника, на вивчення та подолання причин їх виникнення фінансової кризи; його здійснення носить тимчасовий характер; арбітражному управлінню характерний специфічний суб'єктний склад.

4. Запропоновано вважати арбітражне управління комплексним інститутом, який включає норми господарського, адміністративного та трудового права і є складовою права неспроможності (банкрутства). До предмету правового регулювання інституту арбітражного управління належать відносини, що виникають у процедурі банкрутства з приводу здійснення управління боржником у судових процедурах спеціальним суб'єктом (арбітражним керуючим).

5. Конкретизовано правовідносини, у які вступає арбітражний керуючий та виділено їх у групи. Пропонується визначення правовідносин арбітражного управління як відносин, які виникають у зв'язку із управлінням боржником в межах справи про банкрутство, що здійснюється суб'єктом, який

спеціально уповноважений на це господарським судом і має відповідний правовий статус арбітражного керуючого. Правовідносини арбітражного управління, за їх характером, розділено на такі види: організаційні, координаційні та контрольні відносини.

6. Обґрунтовано функції та принципи арбітражного управління. Функціями арбітражного управління є організаційна, методологічна, аналітична, прогностична, функція планування та контрольна функція. З-поміж принципів виокремлено: узгодженості управління з цілями підприємства, правдивості і об'єктивності, цілеспрямованості, кваліфікованого здійснення арбітражного управління, неупередженості, активної поведінки арбітражного керуючого.

7. Конкретизовано критерії оцінки ефективності арбітражного управління та запропоновано включити до них показники, на основі яких буде ґрунтуватися оцінка результатів арбітражного управління: основні (аналіз розвитку та зміни найважливіших показників фінансово-господарської діяльності, порівняння таких змін із початковим станом при введенні арбітражного управління; співвідношення поставлених цілей та досягнутих; оцінка досягнутих результатів як достатніх для платоспроможності суб'єкта господарювання) та додаткові (оперативність розробки та гнучкість моделі арбітражного управління, її відповідність існуючим умовам, професіоналізм суб'єкта її здійснення, сприйняття такої моделі власником та кредиторами, їх сприяння у її реалізації тощо).

Запропоновано поняття моделі арбітражного управління як сукупності заходів, які застосовуються до боржника суб'єктом із спеціальним статусом (арбітражним керуючим) з дотриманням принципів арбітражного управління, характеризуються гнучкістю і спрямовані на досягнення чітко визначеної мети.

8. Обґрунтовано, що у процедурі розпорядження майном розпорядник майна здійснює нагляд за діяльністю керівника боржника з метою збереження майна боржника, а не нагляд за господарською діяльністю останнього; у процедурі санації керуючий санацією вживає заходів щодо відновлення платоспроможності боржника; у ліквідаційній процедурі ліквідатор забезпечує погашення вимог кредиторів. Запропоновано уточнення строків ліквідаційної процедури.

9. Запропоновано зупиняти провадження у справі про банкрутство щодо боржників, які знаходяться на тимчасово окупованих територіях України, якщо фактично неможливо здійснювати їх арбітражне управління. Пропонується запровадження «Єдиного реєстру боржників, щодо яких зупинено провадження у справі про банкрутство».

10. Обґрунтовано введення положення щодо призначення декількох арбітражних керуючих з метою підвищення ефективності арбітражного управління при чіткій регламентації їх відповідальності та сплати винагороди.

11. Наголошується, що контроль за діяльністю арбітражного керуючого здійснюють: господарський суд, комітет кредиторів, державний

орган з питань банкрутства, саморегульовані організації. Аргументовано, що питання анулювання свідоцтва на право здійснення діяльності арбітражного керуючого повинно вирішуватись в межах процедури банкрутства. Запропоновано надання комітету кредиторів права звертатися до суду, який розглядає справу про банкрутство, щодо притягнення недобросовісного арбітражного керуючого до відповідальності одночасно з поданням відповідного клопотання про його усунення.

Обґрунтовується участь саморегульованої організації при здійсненні контролю з боку держави, зокрема шляхом проведення планових або позапланових перевірок;

12. Наголошується, що застосування оціночного поняття «грубе порушення», як підстави для притягнення арбітражного керуючого до дисциплінарної відповідальності, може призводити до зловживань з боку контролюючих органів. Аргументовано покладення обов'язку страхування професійних ризиків на арбітражних керуючих, яких господарський суд уже призначив у певній справі про банкрутство на здійснення арбітражного управління з обов'язковим наданням суду копії такого договору.

За результатами дослідження розроблені пропозиції щодо внесення змін і доповнень до відповідних нормативно-правових актів.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях та науковому періодичному виданні іншої держави

1. Твердохліб Ю. В. Правова природа арбітражного управління підприємством у процедурі банкрутства. *Право України*. 2013. № 1–2. С. 418–425.
2. Твердохліб Ю. В. Принципи інституту арбітражного управління. *Вісник господарського судочинства*. 2013. № 4. С. 194–199.
3. Твердохліб Ю. В. Правове регулювання дисциплінарної та цивільно-правової відповідальності у сфері арбітражного управління підприємством в Україні. *Часопис Київського університету права*. 2014. № 2. С. 216–218.
4. Твердохліб Ю. В. Суб'єкти здійснення контролю у сфері арбітражного управління у процедурі банкрутства. *Право України*. 2014. № 2. С. 307–317.
5. Твердохліб Ю. В. Правові засади притягнення до адміністративної та кримінальної відповідальності у сфері арбітражного управління підприємством в Україні. *Вісник господарського судочинства*. 2014. № 5. С. 54–59.
6. Кабенюк Ю. В. Загальна характеристика відносин арбітражного управління у процедурі банкрутства. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 6. С. 87–95.
7. Кабенюк Ю. В. Предмет правового регулювання інституту арбітражного управління як складової права неспроможності (банкрутства).

Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». 2018. № 50. С. 130–133.

8. Кабенюк Ю. В. Управление предприятием в процедуре банкротства в некоторых странах романо-германской правовой системы (на примере Бельгии и Нидерландов). *Leges si Viata (Молдова)*. 2018. № 8. С. 39–43.

Праці, які засвідчують апробацію матеріалів

9. Твердохліб Ю. В. Здійснення арбітражного управління у процедурі розпорядження майном боржника. *Законодавство України: проблеми та перспективи розвитку: збірник наукових праць XIII Всеукраїнської науково-практичної конференції* (м. Київ, 29 березня 2012 р.) / Київський ун-т права НАН України. Київ, 2012. С. 394-400.

10. Твердохліб Ю. В. Теоретико-правові засади інституту арбітражного управління в процедурі банкрутства. *Санація та банкрутство: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції з питань неспроможності (банкрутства)* (м. Львів, 15–16 жовтня 2013 р.). 2013. № 4. С. 119–123.

11. Твердохліб Ю. В. Новели правового регулювання окремих судових процедур новою редакцією Закону про банкрутство. *Сучасні проблеми правової системи України: збірник матеріалів VI Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 27 листопада 2014 р.). Київ, 2014. Випуск 6. С. 85–87.

12. Твердохліб Ю. В. Роль арбітражного управління підприємство-боржником у судовій процедурі санації в процедурі банкрутства. *Сучасні проблеми правової системи України: збірник матеріалів VII Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 26 листопада 2015 р.). Київ, 2015. Випуск 7. С. 107–109.

13. Кабенюк Ю. В. Особливості правового регулювання діяльності арбітражного керуючого в контексті реформування законодавства про банкрутство в Україні. *Сучасні проблеми правової системи України: збірник матеріалів VII Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 24 листопада 2016 р.). Київ, 2016. Випуск 8. С. 74–76.

14. Кабенюк Ю. В. Реалізація окремих завдань арбітражного управління в ліквідаційній процедурі у справі про банкрутство. *Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Чернівці, 18–19 жовтня 2018 р.). Чернівці, 2018. С. 120–123.

Інші видання

15. Твердохліб Ю. В. Здійснення ефективного управління підприємством у процедурі банкрутства. *Санація та банкрутство*. 2012. № 3–4. С. 200–204.

16. Твердохліб Ю. В. Державне управління у сфері арбітражного управління підприємством. *Санація та банкрутство*. 2013. № 1–2. С. 293–297.

АНОТАЦІЯ

Кабенок Ю.В. Правове регулювання арбітражного управління в процедурі банкрутства в Україні. – Дисертація є кваліфікаційною науковою працею на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.04 – господарське право, господарсько-процесуальне право. – Інститут економіко-правових досліджень НАН України, Київ, 2019.

Дисертацію присвячено дослідженню правового регулювання арбітражного управління у процедурі банкрутства. Проаналізовано історичні передумови виникнення та розвитку арбітражного управління, виявлено основні тенденції розвитку ідей управління майном боржника і дана їх характеристика. Запропоновано розглядати арбітражне управління як у широкому, так і у вузькому значеннях. Охарактеризовано правовідносини арбітражного управління, виявлено їх ознаки та види. Запропоновано визначення поняття «правовідносини арбітражного управління». Доводиться, що інститут арбітражного управління є складовою права неспроможності (банкрутства). Розкрито предмет правового регулювання інституту арбітражного управління. Визначено функції і принципи арбітражного управління у процедурі банкрутства. Виокремлено критерії оцінки ефективності арбітражного управління. Охарактеризовано здійснення арбітражного управління в окремих процедурах банкрутства. Проаналізовано управління боржником у процедурі банкрутства в зарубіжних країнах. Конкретизовано суб'єктів контролю за здійсненням арбітражного управління, визначено їх повноваження. Розглянуто правові засади притягнення арбітражного керуючого до юридичної відповідальності.

Ключові слова: неспроможність, банкрутство, арбітражне управління, арбітражний керуючий, відновлення платоспроможності, боржник, кредитори, комітет кредиторів, розпорядження майном, санація, ліквідація.

АННОТАЦИЯ

Кабенок Ю.В. Правовое регулирование арбитражного управления в процедуре банкротства в Украине. – Диссертация является квалификационной научной работой на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.04 – хозяйственное право, хозяйственно-процесуальное право. – Институт экономико-правовых исследований НАН Украины, Киев, 2019.

Диссертация посвящена исследованию правового регулирования арбитражного управления в процедуре банкротства. Проанализированы исторические предпосылки возникновения и развития арбитражного управления, выявлены основные тенденции развития идей управления

имуществом должника и дана их характеристика. Предложено рассматривать арбитражное управление как в широком, так и в узком смысле. Охарактеризованы правоотношения арбитражного управления, выявлены их признаки и виды. Предложено определение понятия «правоотношения арбитражного управления». Доказывается, что институт арбитражного управления является частью права несостоятельности (банкротства). Раскрыто предмет правового регулирования института арбитражного управления. Определены функции и принципы арбитражного управления в процедуре банкротства. Выделены критерии оценки эффективности арбитражного управления. Охарактеризованы осуществления арбитражного управления в отдельных процедурах банкротства. Проанализированы управления должником в процедуре банкротства в зарубежных странах. Конкретизированы субъектов контроля за осуществлением арбитражного управления, определены их полномочия. Рассмотрены правовые основы привлечения арбитражного управляющего к юридической ответственности.

Ключевые слова: несостоятельность, банкротство, арбитражное управление, арбитражный управляющий, восстановление платежеспособности, должник, кредиторы, комитет кредиторов, распоряжение имуществом, санация, ликвидация.

SUMMARY

Kabenok Y.V. Legal Regulation of Arbitration Management in the Procedure of Bankruptcy in Ukraine. – *Qualification Research as the Manuscript.*

Thesis for the scientific degree of Candidate of Science of Law. Speciality 12.00.04 – economic law, economic procedural law. – The Institute of Economic and Legal Research of NAS of Ukraine, Kyiv, 2019.

Thesis is devoted to the study of legal regulation of arbitration management in the bankruptcy procedure in Ukraine. Analyzed the historical background of the emergence and development of arbitration management, the main tendencies of the debtor's property management ideas and given their characteristics. Arbitration management is considered both in the wide and narrow sense. The legal relations of the arbitration management are characterized; their features and types are defined. The concept of «the legal relations of arbitration management» is suggested. It is argued that the institution of arbitration management is a component of the law of insolvency (bankruptcy). The subject of legal regulation of the institution of arbitration management is revealed. The functions and principles of arbitration management in the bankruptcy procedure are determined. The peculiarities of implementation of arbitration management in separate bankruptcy procedures are distinguished. The criteria for evaluating the effectiveness of arbitration management by the enterprise are outlined. The enterprise management in bankruptcy proceedings in foreign countries is analyzed. The subjects of control over the implementation of arbitration management are specified, their powers are

highlighted. Legal principles of bringing arbitration manager to the legal responsibility are considered.

Keywords: insolvency, bankruptcy, arbitration management, arbitration manager, financial rehabilitation, debtor, creditors, creditors' committee, administration of assets, sanitation, liquidation.

Гарнітура Таймс. Формат 60x84/16.
Наклад 130. Папір офсетний. Ум.-др. арк. 0,9.
Підписано до друку 27.12.2018. Замовлення 101.

Надруковано в «МП Леся».
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб'єктів видавничої справи серія ДК № 892 від 08.04.2002.

«МП Леся»
03148, Київ, а/с 115.
Тел./факс: (066) 60-50-199, (068) 126-49-26
E-mail: lesya3000@ukr.net